

Potpukovnik
ZARKO STEPANOVIĆ

Pokušaj legalizacije taktičkog nuklearnog oružja u nekim pravno-političkim i vojnim koncepcijama sa aspekta međunarodnog ratnog prava

Danas u svetu postoje očigledni pokušaji da se legalizuje upotreba taktičkog nuklearnog oružja, pri čemu se jednostrano тумаче правила međunarodnog ratnog prava. Prilikom razmatranja tog problema treba imati u vidu sledeće činjenice.

Prvo, za razliku od strategijskog, postoji mogućnost ograničene upotrebe taktičkog nuklearnog oružja samo protiv vojnih objekata; sa tog stanovišta dozvoljenosti, odnosno zabrane određenog načina bombardovanja vojnih objekata, po međunarodnom ratnom pravu, upotreba taktičkog nuklearnog oružja je dozvoljena.¹ Ovakva тумачења potpuno su neodrživa, posebno u teoriji i praksi opštenarodnih ratova, jer se postavlja pitanje ko može proceniti koji su vojni, a koji civilni objekti.

Ni upotreba neutronske oružja, kod koga bi se radijus radioaktivnog dejstva približno poklapao sa radijusom razornog dejstva, ne bi bila protivna međunarodnom ratnom pravu, ali pod sledećim uslovima: da se upotrebi samo protiv vojnih objekata, da je jačina bombe (projektila) srazmerna važnosti vojnih objekata i da su zastupljeni uslovi u pogledu preciznosti pogotka na cilj. Međutim, takvo тумачење se može odmah demantovati samo jednom činje-

¹ Dozvoljenost, odnosno zabrana tog oružja, s obzirom na način bombardovanja, procenjuje se po tome kakva je preciznost pogotka i kakav je odnos između važnosti vojnog objekta i pričinjenog razaranja.

nicom — radijus radioaktivnog dejstva neutronske bombe je pet i više puta veći od njenog razornog dejstva (poluprečnik razornog dejstva je svega 200 m). Zbog tako velikog prostornog dejstva radijacije zaista je nemoguće obezbediti poštovanje načela razlikovanja vojnih od civilnih ciljeva (objekata). S druge strane, sve moderne armije naoružane su taktičkim nuklearnim oružjem u toj meri da je iluzorno verovati da bi se one povinovale međunarodnom pravu, pogotovu u takvoj politici velikih sila kakvu danas vode na planu trke u naoružanju.

Drugo, pokušaj legalizacije odnosi se na uslovnu dopuštenost upotrebe nuklearnog oružja. Naime, prvi korak ka približavanju gledišta o zabrani nuklearnog oružja predstavlja Francusko-britanski predlog od 11. juna 1954. godine. On je trebalo da posluži kao baza za kompromis između velikih sila o uslovnoj zabrani upotrebe nuklearnog oružja, smatrajući da je zabranjeno upotrebiti nuklearno oružje, »sem u slučaju odbrane protiv agresije«. Taj francusko-britanski predlog je prihvaćen na 9. zasedanju Generalne skupštine (30. septembra 1954), i to jednoglasnim usvajanjem Rezolucije predložene od strane SSSR-a, s tim što Savet bezbednosti treba da ustanovi da li je u pitanju agresija. Nije teško zaključiti da se tu, u stvari, radi o legalizaciji prava upotrebe nuklearnog oružja, jer je i praksa potvrdila da se teško može ustanoviti i pravno kvalifikovati agresor.

Treće, svi oni koji poseduju nuklearno oružje uvek se mogu braniti da su ga legalno upotrebili radi represalija tipa odmazde. Jer, takvu upotrebu ratno pravo toleriše, odnosno priznaje kao dozvoljeni oblik, pod uslovima *proporcionalnosti*, *ograničenosti* i *humanizma*. Naravno, represalije protiv civilnog stanovništva nisu dozvoljene. Ali i to je činjenica da represalije te vrste (odgovor istim, nuklearnim oružjem) predstavljaju interese samo velikih sila i predviđaju se kao mogućnost odbrane od nuklearne, a ne i neke druge agresije. Konačno, postavlja se pitanje: kako obezbediti uslove *proporcionalnosti*, *ograničenosti* i *humanosti* prilikom upotrebe nuklearnog oružja?

Kod nekih država koje ne priznaju zabranu nuklearnog oružja činjeni su pokušaji da se taktičko nuklearno oružje legalizuje čak i u onim pravnim dokumentima kojima se tumači međunarodno pravo, kao i unutrašnjim vojnim propisima. Na primer, član 35. *Ratnog priručnika Ministarstva kopnene vojske SAD*, od jula 1956, predviđa: »U nedostatku običajnog pravila međunarodnog prava ili međunarodne konvencije koja bi ograničavala njegovu upotrebu, upotreba eksplozivnog atomskog oružja od strane vazduho-

plovnih, pomorskih ili kopnenih snaga ne može se smatrati protivna međunarodnom pravu«; član 113. Britanskog priručnika: »Ne postoji pravilo Međunarodnog prava koje se posebno odnosi na upotrebu nuklearnog oružja. Zbog toga je njegova upotreba uređena shodno opštim načelima izloženim u ovoj glavi«;² Karterova direktiva broj 59 »dozvoljava« selektivnu upotrebu taktičkog nuklearnog oružja radi zaštite vitalnih interesa i »oslabljenih pozicija« u regionu Bliskog i Srednjeg istoka; i konačno, prema podacima strane štampe upravo je u SAD na osnovu direktive predsednika Regana završen američki strateški plan nuklearnog ratovanja protiv SSSR-a, koji treba da zameni Karterovu direktivu br. 59. Ovim dokumentom dopušta se upotreba nuklearnog oružja u Evropi, uz spuštanje nuklearnog praga i selektivne udare na važnije vojne ciljeve i prvi put ističe da bi jedna strana u sukobu mogla odneti pobjedu, a nuklearni rat mogao bi da traje šest meseci.³

Osim navedenih primera, brošura »Vazdušno-kopnena bitka 86« (*Airland Battle 86*), u izdanju vrhunskih armijskih pedagoga i teoretičara SAD (objavljena 25. marta 1981), predstavlja najnoviju zvaničnu dopunu novih vojnih propisa američke armije. Ona sadrži uputstva Pentagona o vođenju nuklearnog rata, a najviše pažnje je posvećeno vođenju nuklearnog rata u centralnoj Evropi. Autori tog dokumenta upućuju američke oficire da primenjuju taktičke nuklearne bojeve glave, kao praktična sredstva za vođenje ograničenog nuklearnog rata, i to u *ranim fazama oružanog sukoba*.

Precizno razrađena uputstva o nadležnosti za upotrebu taktičkog nuklearnog oružja izučavaju i slušaoci komandno-štabnih koledža u SAD. Tako slušaoci Komandno-štabnog koledža u Fort Livenvertu (o čemu je nedavno pisao američki list »Njujork tajms«) izučavaju uputstva o nadležnosti komandira baterija za otvaranje vatre nuklearnim bojevim glavama, zatim u kojim slučajevima komandiri treba da primene nuklearne bojeve glave snage 0,1, 0,6 ili 2 KT i, konačno, kada su komandiri obavezni da zatraže dozvolu za gađanje nuklearnom municijom.

Iako su zvanični vojni propisi o konceptu taktičkog nuklearnog rata i mogućnosti da SAD prve primene taktičko nuklearno

² Citati po dr Gavri Peraziću: *Međunarodno-pravna zabrana upotrebe sredstava za masovno uništavanje u ratu*, »Naučna knjiga«, Beograd 1968, str. 75—76.

³ Ovakav plan verovatno je u vezi sa neutronsom artiljerijskom granatom W-82 od 155 mm, i dužine 1 m. U stranoj štampi se, zapravo, u poslednje vreme nagoveštava da SAD rade na usavršavanju pomenute neutronske granate (sa pojačanom radijacijom) čiji je efekat pojačanog zračenja šest puta veći od fisionog nuklearnog projektila. Spominje se program od nekoliko hiljada ovih granata.

oružje na samom početku nuklearne agresije javnog karaktera, to ne znači da oni imaju širi međunarodni pravni značaj. Ti su propisi usmereni samo na pokušaj legalizacije taktičkog nuklearnog oružja američke armije.

Tendenciju legalizacije taktičkog nuklearnog oružja prati danas i vojna teorija, a u okviru nje ratna doktrina posebno. Naime, u domenu strategijskih koncepcija posle drugog svetskog rata razvile su se dve osnovne doktrine: blokovske (koalicione i nuklearne), zasnovane, pre svega, na ulozi oružanih snaga i doktrine opštenarodne odbrane (doktrine i strategije oslobodilačkih i revolucionarnih pokreta i odbrambene doktrine i strategije nezavisnih i samostalnih zemalja), zasnovane na neiscrpoj snazi naroda.

Vojne doktrine posle drugog svetskog rata, a intenzivnije od šesdesetih godina, uglavnom razmatraju i računaju na ograničene ratove.⁴ Stoga je logično da se, pre svega, u armijama supersila velika pažnja poklanja proizvodnji i usavršavanju nuklearnog oružja koje bi bilo upotrebljeno u ograničenom nuklearnom ratu.

O svemu tome i opasnosti od legalizacije taktičkog nuklearnog oružja veoma ilustrativno govori Nikola Ljubičić u najnovijem izdanju knjige »Opštenarodna odbrana — strategija mira«:

»Tražeći izlaz iz ćorsokaka u koji je zapala doktrina ograničenih ratova konvencionalnim sredstvima, vojni teoretičari i stratezi se opet, kao što smo konstatovali, vraćaju nuklearnom oružju i mogućnostima njegove upotrebe u ograničenom ratu. Razvoj tehnike to omogućava, jer je znatno usavršena tehnologija proizvodnje tzv. minijaturnog nuklearnog oružja. Na toj osnovi razvija se i neutronske oružje. Protagonisti ograničenog nuklearnog rata zastupaju teze da je to oružje male snage manje opasno, da je »humano« itd., pogotovu kad se upotrijebi u »čistom« obliku. Ta-

⁴ Ograničenim ratovima supersile smatraju ratove ispod nivoa svetskog rata, ratove koji se danas vode prvenstveno u područjima »trećeg sveta«. SSSR ne prihvata ograničeni nuklearni rat u Evropi i ocenjuje da bi on vodio opštem nuklearnom ratu. Američka vojna doktrina ga prihvata i predviđa.

Ograničeni ratovi se uslovno mogu podeliti:

a) prema prostoru na kome se vode: lokalni (sukob dve države ograničen na manji prostor); regionalni (sukob na širem prostoru);

b) prema vrsti borbenih sredstava: konvencionalni i ograničeni (nuklearni) rat;

c) prema ciljevima i načinu ostvarenja: posrednički (posredna strategija);

d) prema ciljevima i učešću snaga: agresivni i kontrarevolucionarni, odbrambeni, nacionalnooslobodilački i revolucionarni;

e) specifični oblik (vojne intervencije).

(Podela je izvršena prema knjizi Nikole Ljubičića: *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, treće, prerađeno i dopunjeno izdanje, VIZ, Beograd 1981. god., str. 212—217).

kve teorije su veoma opasne, jer se njima želi legalizovati upotreba nuklearnog (neutronskeg) oružja u ograničenom ratu, u prvom redu na teritorijama tzv. trećeg svijeta.»⁵

Svoja najnovija gledišta supersile izražavaju u koncepciji da bi se u određenim uslovima moglo preći na upotrebu taktičkog nuklearnog oružja. Takođe se u američkoj strategiji smatra da je to oružje pogodno sredstvo za brze intervencije, pogotovo kad su u pitanju male nuklearne zemlje.

Zbog smanjenog udarnog i toplotnog dejstva, danas se velika prednost daje neutronskeg oružju. Ono treba da spreči masovne napade oklopnih jedinica. Smatra se da to oružje »briše« granice između konvencionalnog i nuklearnog i da se može upotrebiti od samog početka rata. Neutronskeg oružje upotrebljeno u kombinaciji sa klasičnim moglo bi ostati neka vrsta nepoznanice u tom smislu što bi se gubici od njega mogli prikazati kao gubici od konvencionalnog oružja.⁶

Sve te činjenice ukazuju na to da je danas objektivno povećana verovatnoća upotrebe taktičkog nuklearnog oružja u ograničenim i lokalnim ratovima, pre svega protiv malih, nezavisnih zemalja. Jer, očigledno je da velike sile izbegavaju međusobne oružane konflikte koji bi mogli prerasti u nuklearni rat. Stoga su svi pokušaji legalizacije taktičkog nuklearnog oružja neprihvatljivi i opasna su pretnja svetskom miru.⁷

Pravno stanovište zabrane taktičkog nuklearnog oružja u međunarodnom ratnom pravu

Nedovoljno i proizvoljno tumačenje zakona i običaja ratnog prava u istoriji ratova pokazalo se kao veoma štetno. Njegovo nepoštivanje izazvalo bi u eventualnom ratu, svejedno kakvih razme-

⁵ Nikola Ljubičić: *Opštenarodna odbrana — strategija mira*, treće, pre-rađeno i dopunjeno izdanje, VIZ, Beograd 1981. str. 216.

⁶ Aerozolni eksplozivi omogućavaju da se klasičnim sredstvima postignu efekti rušenja ravni taktičkom nuklearnom oružju. Ovo oružje eksperimentalno je upotrebljavano u Vijetnamu 1966. godine. Efekat je bio takav da je živa sila u radijusu udarnog talasa bila uništena (general-pukovnik dr Zlatko Rendulić, dipl. inž.: *Naučno-tehnički progres i naoružanje*, VIZ, Beograd 1981, str. 299—300).

⁷ Prema nekim izvorima, broj taktičkih nuklearnih projektila danas u svetu četiri puta je veći u odnosu na broj strategijskih nuklearnih bojavih glava. Iako je ukupna razorna snaga taktičkih nuklearnih projektila manja od ukupne razorne snage strategijskih nuklearnih bojavih glava, ona dostiže snagu ekvivalenta 700 miliona tona TRINITROTOLUOLA, a to je jednako snazi od 50.000 nuklearnih projektila tipa »HIROŠIMA« (Sipri, *Disarmament of Destruction* 1975, str. 11).

ra, još tragičnije posledice. Činjenica je da izričitih pravila koja bi se odnosila na nuklearno oružje i njegovu zabranu danas još nema. A i ono što ima u međunarodnom ratnom pravu, s obzirom da je starijeg datuma, izaziva kod vojnih teoretičara velike polemike, protivurečna shvatanja i neodređene zaključke. Razlozi masovnog nepoštovanja odredaba međunarodnog ratnog prava leže i u nizu suprotnosti između novih oružja i vojnih doktrina. Zato se danas u toj oblasti oseća velika nesigurnost primene i poštovanja pravnih normi ponašanja u ratu. Praksa mnogih lokalnih ratova je to najbolje pokazala. Dakle, očigledno je da bi bilo nužno ponovo usaglasiti bar neke osnovne norme i pravila iz oblasti međunarodnog ratnog prava, posebno u odnosu na taktičko nuklearno oružje.

O pravnoj zabrani nuklearnog oružja postoje, uglavnom, dva suprotna gledišta. *Prvo* zastupaju većinom vojno-politički i pravni teoretičari i stručnjaci iz zemalja koje ne poseduju nuklearno oružje. Oni tvrde da je to oružje zabranjeno već na osnovu opštih pravila o zabrani oružja za masovno uništavanje i oružja koje nanosi velike patnje ljudima, pravila o zabrani oružja čije se dejstvo ne može kontrolisati te pogađa i civilno stanovništvo, kao i pravila o zabrani hemijskih, bioloških i drugih sličnih sredstava i oružja za masovno uništenje. *Drugo* gledište zastupaju, uglavnom, oni koji raspolažu nuklearnim oružjem. Takvi smatraju da ono nije zabranjeno, jer u međunarodnom ratnom pravu nema nijednog izričitog pravila koje zabranjuje njegovu upotrebu. Zbog toga se oni intenzivno zalažu za potpunu legalizaciju taktičkog nuklearnog oružja (male i veoma male snage) pod kojim se, svakako, podrazumeva i neutronska. Dakle, očito je da se znatno povećava verovatnoća upotrebe ovog oružja u lokalnim ratovima. Upotreba se opravdava time što taktičko nuklearno oružje, navodno, ne stvara radiološku kontaminaciju širih razmera, koja bi mogla ugroziti bezbednost zemalja izvan ratnog sektora.

Svi dosadašnji američko-sovjetski sporazumi o nuklearnom oružju spadaju u kategoriju sporazuma o razoružanju ili o delimičnim merama za razoružanje.⁸ Međutim, još nema dokumenata — ugovora o razoružanju u pravom smislu te reči koji bi značili izričitu zabranu nuklearnog oružja uopšte, pa i taktičkog nuklearnog oružja

⁸ Jugoslavija je sve konvencije o nuklearnom oružju ratifikovala. Naša pravna teorija i nauka zastupaju stav da je to oružje zabranjeno. Pored toga, naša zemlja vrlo aktivno sarađuje na planu razmatranja, pripreme i donošenja međunarodnih dokumenata te vrste (dr Milan Jovanović: *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, Zavod za ONO i DSZ, Zagreb 1979, predgovor, str. 8).

posebno. Svi ugovori svode se, uglavnom, na kvalitativno ograničavanje strategijskog nuklearnog oružja i ne sadrže zabranu njihovog usavršavanja i zamene novim tipovima taktičkog nuklearnog oružja. Neki sporazumi regulišu zabranu gomilanja i širenja nuklearnog oružja (faktički sankcionišu monopol nuklearnih sila), zatim *denuklearizaciju nekih prostora* od manjeg vojno-političkog značaja i *stvaranje bezatomskih zona* (Latinska Amerika).

Iako za nuklearno oružje danas ne postoji izričita zabrana u međunarodnom ratnom pravu, tzv. *Haška pravila* iz 1907. godine, zabranjuju upotrebu otrovnih oružja i oružja koja prouzrokuju nepotrebne patnje (član 23, stav 1, pod a), kao i *Ženevski protokol* iz 1925. godine,⁹ koji zabranjuje upotrebu zagušljivih, otrovnih i sličnih gasova i bakterioloških sredstava. Naime, prema krajnjim posledicama, radijacija i bojni otrovi imaju velike sličnosti. Zato nema sumnje da bi i radijacija trebalo da potpada pod norme Ženevskog protokola, pod odredbu: »Slični i analogni postupci i materije«.

Pravna teorija ogromne većine nesvrstanog i ostalog sveta, koji ne poseduje nuklearno oružje, zastupa stav da je to oružje, praktično, zabranjeno. »Tako misli i većina pravnika u svijetu, ali njihovo mišljenje nije zvanično prihvaćeno u državama koje imaju nuklearno oružje.«¹⁰

Prema tome, mada se taktičko nuklearno oružje u postojećim ugovorima i sporazumima vrlo malo spominje, jasno je da bi njegova upotreba morala biti pod zabranom, što, na žalost, nije slučaj u praksi, pre svega, velikih sila koje poseduju sve vrste oružja za masovno nanošenje gubitaka i velika razaranja. Naprotiv, za neutronske oružje, na primer, može se reći da je jedno od najusavršenijih, sa pojačanom radijacijom. Stoga, ni u kom slučaju ne bi smelo doći u obzir to da ono ima čak »povoljniji« pravni status u međunarodnom ratnom pravu. Zbog toga što taktičko nuklearno oružje ima manju snagu i niži stepen radijacije, ne mogu se prihvatiti njegovo gomilanje i upotreba, jer »manji stepen škodljivosti, veća mogućnost ograničenja koju svakako poseduju taktička nuklearna oružja ne bi ih mogli izdvojiti u posebnu vrstu oružja da bi imali poseban tretman u međunarodnom pravu.«¹¹

Sa stanovišta međunarodnog ratnog prava, izričito je zabranjena upotreba bojnih otrova u ratu, bez obzira na vrstu i količinu.

⁹ SAD su ratifikovale Ženevski protokol tek januara 1976, pa su ga tako definitivno potpisale sve velesile, uključujući i NR Kinu.

¹⁰ Dr Milan Jovanović: *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, Zavod za ONO i društvenu samozaštitu SRH, Zagreb 1979, predgovor, str. 8.

¹¹ Dr Gavro Đ. Perazić: *Međunarodno-pravna zabrana upotrebe sredstava za masovno uništavanje u ratu*, »Naučna knjiga«, Beograd 1968, str. 91.

Zato prema međunarodnom ratnom pravu, ne može biti razlike između strategijskog, operativnog i taktičkog nuklearnog oružja, jer to očito predstavlja izigravanje međunarodnih pravnih normi. Stav naše zemlje u odnosu na nuklearno oružje uopšte, jeste da je ono zabranjeno po ratnom pravu. S tim u vezi, naši pravosudni organi su dužni da sve međunarodne konvencije i druga opšta akta koja je naša zemlja ratifikovala, dosledno primenjuju kao naš zakon.

Međutim, praksa iz lokalnih ratova je potvrdila da vojne starešine ne primenjuju odredbe međunarodnog ratnog prava u njihovom izvornom obliku. Jer, većina država izdaje »svoja« tumačenja i uputstva. Razume se da to, odnosno kršenje normi međunarodnog ratnog prava ne isključuje ničiju odgovornost. Za kršenje ratnog prava ne odgovara samo država (odgovornost može biti politička i građansko-pravna) već i pojedinci. Oni podležu međunarodnoj ili nacionalnoj krivičnoj odgovornosti i sudi im se kao ratnim zločincima. To je opštepriznato načelo ratnog prava u svetu.

Prema našem Krivičnom zakonu, za krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava, kao i upotrebu nedozvoljenih sredstava borbe, propisane su visoke kazne za počinioce. Tako se u članu 142. KZ SFRJ (odnosi se na ratni zločin protiv civilnog stanovništva) kaže: »Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja, biološki eksperimenti, nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja... kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom«. Za upotrebu nedozvoljenih sredstava borbe, u članu 148. KZ SFRJ stoji: »(1) Ko za vreme rata ili oružanog sukoba naredi da se upotrebe borbena sredstva ili način borbe koji su zabranjeni pravilima međunarodnog prava, ili ih sam upotrebi, kazniće se zatvorom najmanje jednu godinu. (2) Ako je usled dela iz stava 1. ovog člana poginulo više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom«.

Težište borbe protiv pokušaja legalizacije taktičkog nuklearnog oružja, čime neke nuklearne sile unapred sebi obezbeđuju pravo kršenja međunarodnog ratnog prava (kojim je upotreba nuklearnog oružja faktički zabranjena), treba da bude na *potpunom razoružanju i doktrini opštenarodnog odbrambenog rata*¹² u kojem se granice vojnih i nevojnih ciljeva potpuno brišu. Upotrebom čak i samo taktičkog nuklearnog oružja, ne može se obezbediti poštovanje

¹² Pored brojnih nesvrstanih zemalja, za doktrinu opštenarodnih ratova prvi put u teoriji i praksi opštenarodnih ratova i naše epohe opredeljuju se i neke kapitalističke države.

osnovnih načela i pravila međunarodnog ratnog prava. U vezi s tim, trebalo bi izričito zabraniti upotrebu svih vidova nuklearnog oružja (taktičko, operativno, strategijsko), a načelne i opšte norme konkretizovati putem ugovornih i specijalnih pravnih normi i obezbediti mehanizam sankcije i kontrole.

»... Svakako postoji akutna potreba za izričitom zabranom upotrebe nuklearnog oružja u ratu, jer pokriće tog oružja dosadašnjim sistemom ratnog prava ne smanjuje potrebu za tim. Stvarna situacija je takva da se širi nuklearni klub...«¹³

Danas svo progresivno čovečanstvo ulaže ogromne napore za razoružanje ili makar smanjenje te opasne trke. Borba za razoružanje i mir u svetu, jedan je od čvrstih principa spoljne politike naše zemlje, a i jedan od izvornih principa pokreta nesvrstanosti, čija politika predstavlja značajan faktor mira i međunarodnog mirnog rešavanja nastalih sporova. S druge strane, Ujedinjene nacije bi trebalo da budu najšira tribina progresivnih stremljenja čovečanstva i u oblasti razoružanja. U okviru te orgnizacije deluje Potkomitet za razoružanje, koji je obiman projekt prezentirao i za ovogodišnje specijalno zasedanje Ujedinjenih nacija o razoružanju. Sveobuhvatni program razoružanja na ovom zasedanju, na žalost, nije prihvaćen.

Međutim, oprečni interesi velikih sila, konfrontacija vojnih blokova i opasna žarišta lokalnih ratova u gotovo svim regionima sveta — ogroman su teret i latentna opasnost svetskom miru. Zbog svega toga danas još uvek ima više mesta pesimizmu nego optimizmu da će oni koji raspolažu ogromnim arsenalom nuklearnog oružja shvatiti nužnost zabrane, da će naći zajednički jezik za pregovaračkim stolovima. Oni to očigledno neće, a najmanje na planu taktičkog nuklearnog oružja čije usavršavanje nosi takođe neslućene opasnosti.

Ipak, treba verovati da će razum nadvladati militarizam i agresivne strasti, koje bi svet mogle lako gurnuti u kataklizmu. Stoga i svi pokušaji legalizacije masovne proizvodnje i prava upotrebe taktičkog nuklearnog oružja ne mogu biti ništa drugo do diverzija svetskog mira i kakve-takve hemanizacije ratnih postupaka i po-
našanja.

Traženje rešenja za izlazak iz ovako složene i opasne međunarodne situacije u svetu, kada se trenutno vode desetine ratova u kojima veoma razorno konvencionalno oružje briše granice i otvara

¹³ Dr Gavro Perazić: *Međunarodno ratno pravo i nuklearno oružje*, sarajevski časopis »Pregled« br. 10/62, str. 323.

put upotrebi taktičkog nuklearnog oružja, moguće je jedino putem izričite zabrane upotrebe svih vrsta nuklearnog oružja i svih nuklearnih proba u svim sredinama — za sve države sveta i za sva vremena. A dotle, do te izričite zabrane upotrebe taktičkog nuklearnog oružja i nuklearnog oružja uopšte, koja opet ne znači sigurnu garanciju da do upotrebe neće doći, sve zemlje u svetu, a posebno one koje ne poseduju nuklearno oružje, moraju pokloniti izuzetnu pažnju odbrani od tog oružja i razvoju sistema ABH odbrane.